

Ortadoğu'da Osmanlı-Safevi Diplomatik Devrimi (1688-1698)

Selim Güngörürler

Bu bildiri Osmanlı ve Safevi devletleri arasında 1656 sonrasında gelişen diplomatik yakınlaşmanın doruğa ulaştığı 1688-1698 dönemini ele almaktadır. Bu işbirliği İstanbul'da müzakere edilmiş, sonuca bağlanmış, ve sonrasında eşgüdümlemıştır. Sözkonusu vaka Osmanlı başkentinin yeniçağda Ortadoğu devletlerarası ilişkilerini düzenlemedeki baskınlığını gözler önüne sermektedir.

1684 sonrasında Almanya, Lehistan, Venedik, Papalık, ve Rusya İran'a Osmanlı-karşıtı Kutsal İttifak'a katılması için üstüste çağrıda bulunmuş ancak Safeviler bu çağrılarını hepsini teklemeksizin geri çevirmişlerdi. Minnettar kalan Osmanlılar diplomatik bir kıyakla İran şahının devletlerarası rütbesini, Avrupai deyimle, krallıktan imparatorluğa yükselttiler. Osmanlılar'ın 1510'larda İran'ı bozguna uğratıp üstüne de Memluk Sultanlığı'nı tepeleyerek Kahire bekçiliğindeki diplomatik düzeni yıkmaları, Osmanlılar'a Ortadoğu'da yeni bir devletlerarası düzen dayatıp gözetebilme kudretini vermişti, dolayısıyla 1690'lardaki Osmanlı-Safevi yakınlaşmasında İstanbul İsfahan'a karşı ağır basıyordu. Taraflar Şah'ın devletlerarası rütbesini yükseltirken, elli yılı devirmiş Osmanlı-Safevi barışının da artık kalıcılaştığını resmen duyurdular. İki devletin Kutsal İttifak'a karşı güçbirliği kurma girişimleri sonuçsuz kaldı, ancak İstanbul'da yürütülen bu diplomasi tarafların devrim niteliğindeki yakınlaşmasına hız kazandırdı.

Başkentler arasında bu adımlar atılırken Irak'ta bir ayaklanma patlak vermiş ve Kürdistan ile Basra Körfezi çevresine yayılmıştı. Sınır ötesine de sıçrayan ayaklanmaların İran'a verdiği zarardaki Osmanlı sorumluluğu bile sözkonusu yakınlaşmayı aksatamadı, nitekim taraflar dört büyükelçi, bir ortaelçi, bir küçükelçi, ve onlarca yazışmayı içeren bir İstanbul diplomasisiyle çıkar ortaklıklarını ilerlettiler. İranlılar'ın Osmanlı imparatorluğunun ayaklanmalarla delikdeşik edilmiş sınırlarına saygıyı elden bırakmamaları kadar hiyerarşide Osmanlı üstünlüğü ilkesini eksiksiz gözetmeleri de karşılıklı güvenin pekişmesine katkı sağladı. Padişahın kendi doğu sınırlarını yazılı olarak şaha emanet etmesi ve Safeviler'in Osmanlılar'a Kutsal İttifak Savaşı'nda manevi destek vermeleri üzerine taraflar İstanbul'da yoğun müzakerelere giriştiler ve Ortadoğu diplomasisinde bir devrim olan Osmanlı-Safevi "kardeşliği", "kalıcı barışı" ve en sonunda "ittifakı"ni resmen kurdular.